

Неледва Н.В.,

*к. ю. н., доцент кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики Міжнародного гуманітарного університету*

ПЕРЕКОНАННЯ ЯК ГОЛОВНИЙ МЕТОД ПРИМИРЕННЯ СТОРІН У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Анотація. Обговорюється проблема використання переконання як головного методу примирення сторін у кримінальному процесі на основі даних сучасної правової науки.

Ключові слова: переконання, примирення, пробачення.

Постановка проблеми. У процесі здійснюваної правової реформи необхідний новий погляд на стан і перспективи правового регулювання використання переконання в кримінально-процесуальних правовідносинах, яке не може бути ні привілеєм, ні обов'язком окремої галузі науки. У цьому зв'язку виникає необхідність комплексного підходу до вирішення проблеми вдосконалення правових основ застосування в правозастосовній діяльності переконання. Зважаючи на важливість цього методу його головне положення серед інших методів, зокрема в діяльності з розслідування злочинів та судового розгляду, важливе значення має дослідження правових засад використання цього методу. Недоліком нормативного регулювання застосування переконання в кримінально-процесуальній діяльності є відсутність відповідного комплексного правового інституту. Зазначені вище норми зосереджені в різних законах і підзаконних нормативних актах, віднесених до різних галузей права. Це створює незручності для застосування правових норм і не націлює практичних працівників на продуману, цілеспрямовану діяльність щодо використання методу переконання, зокрема у вирішенні завдань пов'язаних з примиренням сторін у кримінальному процесі.

Зазначені проблеми необхідно усунути в ході підготовки нового кримінально-процесуального кодексу України, в якому метод переконання повинен зайняти відповідне йому місце серед інших заходів протидії злочинності. Відповідно до Нового тлумачного словника української мови переконувати означає «доводити що-небудь комусь, змушувати кого-небудь повірити у щось, погодитися з ким-, чим-небудь, ...схилити до якогось рішення» [1, с. 577].

Проблема переконання як методу кримінально-процесуального регулювання належить до найменш розроблених у юридичній літературі.

Це, природно, позначилося на повноті розкриття його поняття й сутності. Для більшості авторів типовим є змішання державного переконання або з вихованням, або з переконанням як психологічними заходами, прийомом взаємовпливу людей у процесі їх спілкування один з одним. Такий підхід до переконання характерний для юридичних і етичних досліджень. Він проявляється, зокрема, в тому, що при визначенні поняття цього методу підкреслюється в основному вольовий момент; акцентується увага на тому, що переконання ґрунтується на добровільному підпорядкуванні членів суспільства державним вимогам. Так підкреслюється, «що переконання передбачає вплив на свідомість і волю людей заходами морального характеру» [2, с. 6]. У літературі була визначальна точка зору, що переконання має місце тоді, коли людина виконує веління держави або громадських органів усвідомлено, добровільно, на основі існуючих у неї морально-етичних установок. Тим самим, розкривалося те загальне, що властиве даному методу незалежно від форм його прояву й від того, що відрізняє переконуючий вплив від примусового впливу. Дійсно, при переконанні особа, до якої він застосовується, виконує пред'явлені йому вимоги добровільно [3, с. 184]. Однак, обмежившись констатацією тільки цієї риси, властивій даному способу, ми, по-перше, не в змозі будемо показати соціальну зумовленість його сутності й змісту, а відзначимо лише його особливості як певного психологічного впливу людей один на одного. По-друге, не розкриємо своєрідність цього методу при використанні його в кримінально-процесуальному регулюванні. І, нарешті, по-третє, ми дамо характеристику стану лише однієї сторони, що присутня у процесі переконуючого впливу — його об'єкта. Інша ж сторона — суб'єкт, тобто ті органи, особи (медіатори), які здійснюють цей вплив, залишаться поза нашою увагою. Крім того, і сам об'єкт переконання при такому підході до визначення поняття даного методу стане надмірно психологізованим. Дослідження даних соціології, педагогіки, психології й інших наук свідчать, що «переконання» має два значення: по-перше, воно розглядається як метод цілеспрямованого впливу на особистість, тобто діяльність із формування

переконань, по-друге, переконання оцінюється як результат цього впливу, як елемент системи уявлень і поглядів людини на навколишню дійсність. Обидва поняття тісно зв'язані між собою й перебувають у причинно-наслідкових відносинах [4, с. 268-269]. Сама назва (метод переконання) говорить про те, що важливою його властивістю є здатність держави, суспільства формувати в тих чи інших осіб певну психологічну якість. У результаті переконання в людей змінюються погляди, формуються поняття, судження, уявлення, що відповідають цілям переконуючого, створюються внутрішні моральні стимули до необхідної поведінки.

Метою даного дослідження є розкриття значення переконання в кримінальному процесі, і зокрема, при вирішенні проблем примирення поміж потерпілим та особою, яка вчинила злочин.

Виклад основних положень. Особлива увага поняттю переконання приділяється кримінологією при вивченні проблеми профілактики правопорушень. Разом із тим, у теорії кримінологічної профілактики дотепер поки немає чіткого визначення переконання, що досить адекватно розкривало б його зміст. У роботах із кримінології, що висвітлюють проблему профілактики, як правило, проводиться ідея про те, що переконання є основним методом впливу на особистість профілактованого [5, с. 24]. Із цих позицій найчастіше підкреслюється та чи інша сторона переконання, його загальна цільова спрямованість.

Ряд учених-кримінологів вважає, що переконання — це засіб або сукупність засобів, прийомів і способів впливу на свідомість особистості, що має на меті довести необхідність суворого дотримання законності [6, с. 98]. З погляду інших, переконання уявляється як психологічний прийом впливу, що «має на меті підвести профілактованого до внутрішнього осуду антигромадської поведінку й усвідомленню необхідності змінити його в кращу сторону» [7, с. 32]. Кожна з наведених точок зору відображає важливі сторони цього поняття. Разом із тим, розглядаючи метод переконання тільки як спосіб організації виховного впливу на особистість профілактованого або як психологічні заходи, прийом, за допомогою якого здійснюється процес впливу суб'єкта профілактики на її об'єкт, ми, як уявляється, збіднюємо зміст методу. Такий підхід, по-перше, орієнтує на виявлення соціального змісту методу, по-друге, не враховує активності суб'єктів впливу, по-третє, не фіксує специфіки переконання як способу впливу, не тотожної виховної функції.

Важливе значення має метод переконання в кримінально-процесуальній діяльності. Так ст. 46 КК України та п. 2 ст. 7-1 КПК України

передбачають звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості, якщо вона примирилася з потерпілим та відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду. Крім цього, в кримінальному процесі ми знаходимо в ст. 27 КПК України про те, що справи, які порушуються не інакше як за скаргою потерпілого підлягають закриттю, якщо потерпілий примириться з обвинуваченим, підсудним. Всі перераховані статті ґрунтуються на тому, що законодавець вірить особі, яка вчинила злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості, що вона виконала всі передбачені законом до неї вимоги, зокрема, відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду та примирилася з потерпілою стороною і все це ґрунтується на компромісних відносинах між державою і суб'єктом злочину на домовленості про те, що у подальшому вона не буде вести антисуспільний образ життя.

Компромісні відносини на довірчій основі достатньо широко використовуються в кримінальному процесі країн з давніми ринковими відносинами, зокрема в англосаксонській моделі права. Вони використовують компроміс стосовно обвинувачення, міри покарання, винуватості особи. Характерним являється те, що в США, наприклад, на основі компромісних відносин вирішуються більше чим 90% від усіх кримінальних справ [8, 25].

В основі примирення згідно законодавства України, крім наявності підстав, передбачених відповідними ст.ст. КК та КПК, лежать процеси переконання потерпілого в тому, щоб він пробачив особі, яка здійснила злочин і тому розробка проблем переконання в кримінальному процесі має важливе значення і потребує дослідження.

На наш погляд, законодавець не вдало використав слово «примиритися» адже виконати таку вимогу в конфліктній ситуації, яка складається після злочину, дуже не просто. Так, це слово згідно з Новим тлумачним словником української мови означає «жити мирно, в злагоді, в згоді, дружно без сварок, без суперечок, примушувати терпимо ставиться до кого-нибудь» [1, с. 187].

Тобто примирення потребує роботи з обома суб'єктами, значних зусиль для того, щоб вони жили мирно та в злагоді. В той час як після здійснення злочину у відношенні до потерпілого мало вірогідно примусити його терпимо ставитися до особи, яка здійснила злочин, жити з ним в злагоді, дружно тощо, тобто примирення дуже складна процедура, для проведення якої необхідно спочатку нейтралізувати конфлікт потім переконати кожного окремо про можливість примирення і накінець — примирити.

Висновок. На наш погляд, є більш раціональний, а головне — реальний шлях вирішити проблему компромісу. Достатньо було у відповідних статтях КК та КПК України від потерпілого вимагати компромісу у формі пробачення провини особи за здійснений злочин. Така редакція статей дозволила б медіаторам, посадовим особам з меншими зусиллями виконати свою місію по переконанню потерпілого піти на мирову, схилити його до пробачення провини особи, яка вчинила злочин.

На завершення необхідно констатувати, що приймаючи до уваги необхідність розширення цього інституту у вирішенні кримінальних справ, є нагальна потреба в новому кримінально-процесуальному кодексі передбачити окремий розділ і детально розписати процес використання інституту компромісу у звільненні від кримінальної відповідальності.

Література:

1. Новий тлумачний словник української мови / Укладачі В. Яременко, О. Сліпушко — Київ: Видавництво «Аконіт», 2001. — Т. 2. — 926 с.
2. Козюбра Н.И. Эффективность правовой системы. Перестройка в юридической науке // Советское государство и право. — 1987. — № 10.
3. Тучак М.О. Форми адміністративної діяльності дільничних інспекторів міліції // Вісник Національного університету внутрішніх справ. — 2001. — Вип. 16. — С. 138-143.
4. Основы оперивно-розыскной тактики органов внутренних дел: Учебное пособие / Под ред. Аتماжитова В.М. — М.: Академия МВД СССР, 1986. — 243 с.
5. Макарчук В.Н. Методы и формы административной деятельности участковых инспекторов милиции. Дис. канд. юрид. наук. — М.: Академия МВД РФ, 1992. — 205 с.
6. Ветров Н.И. Профилактика правонарушений среди молодежи. — М.: Академия МВД СССР, 1981. — 267 с.
7. Алексеев А.И. Педагогические основы предупреждения преступлений ОВД: Учебное пособие. — М.: ВНИИ МВД СССР, 1984. — 267 с.
8. Демидов В. Некоторые вопросы применения особого порядка судебного разбирательства // Российская юстиция. — 2003. — №4.

Неледва Н. В. Убеждение как главный метод примирения сторон в уголовном процессе

Аннотация. Обсуждается проблема использования убеждения как главного метода примирения сторон в уголовном процессе на основе данных современной правовой науки.

Ключевые слова: убеждение, примирения, прощения.

Nelevda N. V. Persuasion as the main method of the reconciliation of parties in criminal process

Summary. Discusses the problem of the use of persuasion as the main method of reconciling parties in criminal process on the basis of modern legal science.

Keywords: persuasion, reconciliation, forgiveness.